

Sygn. akt II PSKP 25/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 lutego 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Rączka (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z powództwa J. A.
przeciwko Ministerstwu [...] w W.
z udziałem Rzecznika Praw Obywatelskich
o przywrócenie do pracy, wynagrodzenie za czas pozostawania do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 8 lutego 2023 r.,
skargi kasacyjnej Rzecznika Praw Obywatelskich
od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie
z dnia 30 czerwca 2020 r., sygn. akt XIV Pa 55/20,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 30 czerwca 2020 r., sygn. akt XIV Pa 55/20 Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił apelację powoda J. A. od wyroku Sądu Rejonowego dla

Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z 11 grudnia 2019 r., sygn. akt VIII P 197/19, w którym Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo o przywrócenie do pracy i wynagrodzenie za czas pozostawania bez pracy wniesione przeciwko Ministerstwu [...] w W.

W sprawie ustalono, że J. A. był zatrudniony w Ministerstwie [...] w okresie od 1 października 1982 r., początkowo na podstawie umowy o pracę na czas określony, następnie mianowania, a z dniem 1 stycznia 2008 r. stosunek pracy został nawiązany w oparciu o umowę o pracę na czas nieokreślony w pełnym wymiarze czasu pracy, ostatnio na stanowisku radcy-generalnego w Protokole Dyplomatycznym.

W związku z wejściem w życie ustawy z 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2019 r., poz. 9), stosunki pracy osób zatrudnionych w służbie zagranicznej albo osób, o których mowa w art. 4 ust. 1, które przed dniem wejścia w życie ww. ustawy złożyły dokumenty, o których mowa w art. 7 ust. 1, art. 7a ust. 2 oraz art. 11 ust. 4 ustawy zmienionej w art. 2, potwierdzające pracę lub służbę w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracę z tymi organami, wygasają po upływie 60 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Regulacje prawne objęte ustawą nie przewidywały trybu odwoławczego od wygaśnięcia stosunku pracy.

Wobec faktu, że powód przyznał, że przed wyjazdem na staż zagraniczny został zobligowany do podjęcia współpracy z polskim wywiadem, znalazł się w kręgu osób objętych ustawą (przyznane przez powoda w pozwie).

W dniu 13 lutego 2019 r. powód otrzymał zawiadomienie o wygaśnięciu stosunku pracy z mocy prawa z dniem 5 kwietnia 2019 r. z powołaniem się na brzmienie art. 5 ust. 3 ustawy z 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów. Wskazaną przyczyną wygaśnięcia było złożenie dokumentów potwierdzających pracę lub służbę w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracę z tymi organami.

Wyrokiem z 11 grudnia 2019 r., sygn. akt VIII P 197/19 Sąd Rejonowy dla Warszawy - Śródmieścia w Warszawie VIII Wydział Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych oddalił wniosek o odrzucenie pozwu (pkt I), w punkcie II oddalił powództwo w całości, a w pkt III zasądził od powoda J. A. na rzecz Ministerstwa [...] kwotę 180 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Wyrok ten zaskarżyła apelacją strona powodowa, zarzucając mu naruszenie art. 18^{3a} § 1, 2 i 4 k.p.; art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.); art. 24 Konstytucji RP; art. 178 ust. 1 Konstytucji RP; art. 8 ust. 2 Konstytucji RP; art. 2 Konstytucji RP; art. 31 ust. 3 Konstytucji RP; art. 10 ust. 1 Konstytucji RP; art. 32 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji RP; art. 232 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c.; art. 233 § 1 k.p.c.; art. 217 § 1 oraz § 3 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. oraz art. 299 k.p.c.; art. 212 § 1 k.p.c. oraz art. 187 § 2 pkt 4 k.p.c. oraz art. 217 § 1 oraz § 3 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c.

Sąd Okręgowy uznał, że apelacja nie zasługiwała na uwzględnienie i oddalił ją.

Sąd odwoławczy wskazał, że w jego ocenie, Sąd Rejonowy wydał trafne orzeczenie, znajdujące oparcie zarówno w zebranych w sprawie materiale dowodowym, jak i obowiązujących przepisach prawa. Sąd Okręgowy w pełni zaaprobował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i przyjął je za własne. Podzielił również wywody prawne zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, nie znajdując żadnych podstaw do jego zmiany bądź uchylenia.

Sąd Rejonowy nie dopuścił się przypisanych mu przez apelującego naruszeń prawa procesowego i materialnego. W ocenie Sądu drugiej instancji, Sąd pierwszej instancji dokonał starannej analizy materiału dowodowego zebranego w sprawie i Sąd Okręgowy nie podzielił zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c.

Zdaniem Sądu odwoławczego, oddalenie przez Sąd Rejonowy na rozprawie w dniu 2 października 2019 r. wniosków dowodowych zawartych w pkt 4 pozwu oraz wniosku o przesłuchanie w charakterze strony powoda nie nastąpiło z obrazą powołanego przepisu jak również obowiązującego wówczas art. 217 k.p.c. oraz art. 227 k.p.c. zgodnie, z którym przedmiotem dowodu są fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie. Argumentację przywołaną przez Sąd Rejonowy uzasadniającą decyzję o oddaleniu tych wniosków Sąd Okręgowy w pełni podzielił, co następnie skutkowało rozstrzygnięciem zawartym w postanowieniu Sądu Okręgowego z 29 czerwca 2020 r.

Odnosząc się do licznych zarzutów naruszenia przez Sąd pierwszej instancji prawa materialnego Sąd drugiej instancji podkreślił, co zasadnie uznał Sąd pierwszej instancji, że wygaśnięcie umowy o pracę polega na ustaniu stosunku pracy nie z woli stron umowy o pracę, ale wskutek zdarzeń określonych w Kodeksie pracy lub w innych przepisach. Następuje ono niezależnie od woli stron, w sposób automatyczny z mocy prawa.

W stanie przedmiotowym sprawy wygaśnięcie umowy o pracę łączącej powoda z pozwanym wynikał z niespornego faktu podjęcia przez powoda przed wyjazdem na staż zagraniczny współpracy z polskim wywiadem, przez co znalazł się w kręgu osób objętych ustawą z 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów i tym samym znalazło wobec niego zastosowanie uregulowanie przewidziane w art. 3 ustawy zgodnie, z którym stosunki pracy osób zatrudnionych w służbie zagranicznej, które przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy złożyły dokumenty, potwierdzające pracę lub służbę w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracę z tymi organami, wygasają po upływie 60 dni od dnia wejścia w życie tejże ustawy.

Ponadto zarzuty apelacji naruszenia przez Sąd pierwszej instancji szeregu norm konstytucyjnych Sąd Okręgowy uznał za chybione. Ustawa zasadnicza w art. 65 ust. 1 zd. 2 upoważnia ustawodawcę do wprowadzenia w drodze aktu normatywnego rangi ustawowej wyjątków od ogólnej zasady wyrażonej w art. 65 ust. 1 zd. 1 ustawy zasadniczej, która gwarantuje każdemu wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Zatem ustawodawca, wprowadzając do polskiego porządku prawnego przepisy ustawy skorzystał z ww. konstytucyjnego upoważnienia do wprowadzenia do polskiego porządku prawnego wyjątku od ww. konstytucyjnej zasady wolności wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Ustawodawca skorzystał z tego uprawnienia już wielokrotnie, bowiem przepisy ustaw zwykłych przewidują wiele przypadków ograniczeń w zakresie swobodnego wyboru i wykonywania zawodu, jak chociażby w ustawie o pracownikach samorządowych z 21 listopada 2008 r. (Dz.U. Nr 223, poz. 1458, z późn. zm.), w której wymogi zatrudnienia danej osoby na stanowisku

pracownika samorządowego ulegały zmianom wskutek dokonywanych przez ustawodawcę kolejnych nowelizacji ww. ustawy.

Także zarzut naruszenia przez Sąd Rejonowy zasady niezawisłości sędziowskiej, jak i zarzut pozbawienia powoda prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia jego sprawy przez niezależny i niezawisły sąd, należy uznać za pozbawione podstaw, bowiem zgodnie z wyrażoną w art. 178 ust. 1 Konstytucji RP normą: „sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom”. Powyższe oznacza, iż sąd powszechny związany jest treścią norm ustawowych, a w razie powzięcia wątpliwości co do zgodności z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi norm rangi ustawowej, może na podstawie art. 193 Konstytucji RP przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne. Sąd pierwszej instancji nie widział potrzeby skierowania do Trybunału Konstytucyjnego pytania prawnego, gdyż jak uzasadnił, kwestie wygaszania stosunków pracy z mocy ustawy były już przedmiotem rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego i powołał wyroki TK i to stanowisko Sąd Okręgowy też zaaprobował.

Sąd drugiej instancji zaznaczył również, że sąd powszechny nie jest powołany do oceny celowości działań ustawodawcy i ingerowania w przysługującą mu swobodę w kształtowaniu stosunków prawnych. Swoboda stanowienia prawa umożliwia zatem ustawodawcy zmianę sytuacji prawnej adresatów norm prawnych.

W świetle powyższego Sąd Okręgowy za bezzasadne uznał zarzuty naruszenia przez Sąd pierwszej instancji przepisów prawa materialnego w postaci szeregu norm rangi konstytucyjnej, norm wynikających z przepisów wspólnotowych, jak i norm wynikających z Kodeksu pracy. Zakres kognicji sądu sprowadzał się w niniejszej sprawie bowiem w szczególności do oceny, czy w stanie przedmiotowym sprawy zaistniały przesłanki warunkujące wygaśnięcie stosunku pracy, a więc czy w okresie od 22 lipca 1944 r. do 31 lipca 1990 r. powód pracował lub pełnił służbę w organach bezpieczeństwa państwa lub był współpracownikiem tych organów w rozumieniu ustawy z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2017 r., poz. 2186, z późn. zm.) - W sprawach tego rodzaju droga sądowa przysługuje, a więc zasada prawa do sądu nie jest naruszona, choć

jak słusznie podnosił Sąd Rejonowy kognicja sądu jest ograniczona i sprowadza się do weryfikacji zdarzeń z zaistnieniem, których ustawa wiąże skutek w postaci wygaśnięcia stosunku pracy. Wygaśnięcie stosunku pracy nie następuje z woli stron, stąd też ocena zasadności związku między takim zdarzeniem a wygaśnięciem stosunku pracy, czego w istocie chce powód jest niedopuszczalna, gdyż prowadziłaby do oceny zasadności działalności ustawodawcy, nie stron stosunku pracy. Wygaśnięcie stosunku pracy powoda nastąpiło z mocy prawa przy zaistnieniu zdarzenia o obiektywnym i weryfikowalnym charakterze, przewidzianego wprost przez ustawodawcę.

Powyższy wyrok skargą kasacyjną zaskarżył Rzecznik Praw Obywatelskich w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego:

1) poprzez błędną jego wykładnię przejawiającą się w zaniechaniu odmowy zastosowania art. 2a ustawy z 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej (Dz.U. z 2018 r., poz. 2040 ze zm.) oraz art. 3 i art. 4 ustawy z 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2019 r., poz. 9) z powołaniem się na treść art. 8 ust. 2, art. 175 ust. 1 i art. 178 ust. 1 Konstytucji RP, w sytuacji, w której:

a) art. 3 ustawy o zmianie ustawy o służbie zagranicznej narusza w sposób rażący wywodzoną z art. 2 Konstytucji zasadę zaufania do państwa i prawa w związku ze złamaniem przyrzeczenia publicznego w stosunku do pracowników służby zagranicznej wynikającego obowiązującego prawa, że jeśli złożą zgodne z prawdą oświadczenie lustracyjne, to nie spowoduje to negatywnych skutków w zakresie trwałości łączącego ich z pracodawcą publicznym stosunku pracy, w szczególności nie doprowadzi to do wygaśnięcia stosunku pracy;

b) art. 2a ustawy o służbie zagranicznej oraz art. 3 i art. 4 ustawy o zmianie ustawy o służbie zagranicznej naruszają art. 60 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji poprzez nieproporcjonalne ograniczenie prawa dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach, tj. pozbawienie obywateli polskich, którzy złożyli oświadczenia o pracy lub pełnieniu służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z tymi organami, dostępu do służby publicznej, chociaż nie

zachodziła żadna konstytucyjna materialnoprawna przesłanka wprowadzenia takiego ograniczenia (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP);

2) art. 24 zdanie pierwsze Konstytucji RP poprzez zaakceptowanie posłużenia się przez ustawodawcę w przepisach prawa pracy konstrukcją wygaszania stosunków pracy, prowadzącą do pozbawienia pracowników sektora publicznego bez konstytucyjnie uzasadnionego powodu poczucia bezpieczeństwa prawnego i pewności prawa, wbrew temu, że praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej.

Jednocześnie, na podstawie art. 398³ § 2 k.p.c. zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie konstytucyjnych praw wynikających z art. 24, art. 45 ust. 1 i art. 60 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

W związku z powyższym skarżący wniósł o:

- uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie, stosownie do art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 398¹⁵ k.p.c.

ewentualnie o:

- uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i rozstrzygnięcie sprawy co do istoty, stosownie do art. 398¹⁶ k.p.c.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Strona powodowa w swojej odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła natomiast o:

1. w sytuacji przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania o jej uwzględnienie w całości,
2. zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej okazały się uzasadnione w stopniu wskazującym na konieczność uchylenia zaskarżonego wyroku.

Na podstawie art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozagę nieważność postępowania.

W niniejszej sprawie skarga kasacyjna Rzecznika Praw Obywatelskich okazała się uzasadniona, bowiem Sąd drugiej instancji bezpodstawnie odmówił rozpoznania zarzutów naruszenia prawa materialnego podniesionych w apelacji, opierając się na błędnej wykładni przepisów Konstytucji podniesionych w skardze kasacyjnej, czym spowodował, że zaskarżony wyrok nie poddaje się w zasadzie kontroli kasacyjnej.

Sąd Okręgowy, w ślad za Sądem Rejonowym uznał bezpodstawnie, że nie był w niniejszej sprawie uprawniony do kontroli konstytucyjności przepisów prawa, na podstawie których stwierdzono wygaśnięcie stosunku pracy powoda. Sądy powołały się przy tym na fakt, że właściwym do zbadania konstytucyjności przepisów jest Trybunał Konstytucyjny, jednak Sądy *meriti* nie dostrzegły potrzeby wystąpienia z pytaniem prawnym do Trybunału. Sądy jednak zupełnie pominęły tę okoliczność, że w niniejszej sprawie nie było w ogóle możliwości wystąpienia z pytaniem do Trybunału, co powodowało, że zbadania konstytucyjności relewantnych przepisów powinny dokonać sądy powszechne.

Kwestię tę rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale z 17 listopada 2022 r., III PZP 2/21 (OSNP 2023 nr 3, poz. 25), w której stwierdził, że sąd rozpoznający sprawę, pozbawiony możliwości skierowania do Trybunału Konstytucyjnego pytania prawnego w trybie art. 193 Konstytucji RP o zbadanie zgodności z Konstytucją RP przepisu ustawy stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia w sprawie ze względu na przyczyny wskazane w art. 59 ust. 1 pkt 4 i ust. 3 ustawy z 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 2393), może pominąć przepis ustawy, jeśli uzna go za niezgodny z Konstytucją RP.

W uzasadnieniu wskazanej powyżej uchwały, która zapadła na tle podobnej sprawy, do obecnie rozpatrywanej, Sąd Najwyższy wskazał, że przedmiotem kontroli w tego rodzaju postępowaniach rzeczywiście jest stwierdzenie, czy pozwany pracodawca naruszył art. 3 w związku z art. 5 ust. 3 nowelizacji z 2018 r. i przyjętej w nim konstrukcji wygaśnięcia stosunku pracy. Pojawia się jednak przy

tym pytanie, czy płaszczyznę rozważań powinna stanowić ocena zgodności tej regulacji z Konstytucją RP, a przede wszystkim możliwość dokonania takiej oceny przez sąd powszechny i w konsekwencji pominięcie spornego przepisu ustawy. Kwestia ta powstaje w związku z brakiem możliwości przedstawienia przez sąd orzekający skutecznie pytania prawnego Trybunałowi Konstytucyjnemu ze względu na art. 59 ust. 1 pkt 4 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, który to problem nie został dostrzeżony przez Sądy w niniejszej sprawie. Przepis ten stanowi, że Trybunał Konstytucyjny na posiedzeniu niejawnym wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania, jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał. Regulację tę uzupełnia art. 59 ust. 3 tej ustawy, z którego wynika, że Trybunał nie umarza postępowania z przyczyny, o której mowa w ust. 1 pkt 4, jeżeli wydanie orzeczenia w postępowaniu zainicjowanym skargą konstytucyjną jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Wyjątek ten nie dotyczy jednak postępowań wszczętych pytaniami prawnymi sądów.

Biorąc zatem pod uwagę, że art. 3 nowelizacji z 2018 r. utracił moc obowiązującą, wskazać należy, że przyjmuje się, że utrata mocy obowiązującej jako przesłanka umorzenia postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym następuje dopiero wówczas, gdy kwestionowany przepis nie może być stosowany do jakiegokolwiek sytuacji faktycznej (zob. postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 24 lutego 2010 r., SK 22/08, OTKA-A 2010 Nr 2, poz. 18 czy z dnia 28 stycznia 2020 r., K 22/16, OTK-A 2020 nr 9). Badając, czy uchylony przepis może być nadal stosowany i tym samym zachowuje moc obowiązującą, należy kierować się treścią miarodajnej dla sprawy normy intertemporalnej (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 października 2008 r., SK 51/04, OTK ZU nr 8/A/2008, poz. 14). Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie przyjmuje, że ustalenie obowiązywania uchylonego przepisu musi być oparte na dwóch przesłankach:

1) normatywnej - polegającej na interpretacji zasad prawa intertemporalnego lub przepisów przejściowych, które nakazują dalsze stosowanie przepisów formalnie derogowanych;

2) faktycznej - polegającej na abstrakcyjnym rozważeniu, czy mogą zajść jeszcze sytuacje, w których taki przepis będzie stosowany lub wywoła skutki prawne.

W postanowieniu z 6 kwietnia 2005 r., SK 8/04 (OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 44), Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że „tak rozumiane stosowanie określonego przepisu prawnego nie jest tożsame z każdą sytuacją, w której sąd lub inny organ stosujący prawo w wyroku lub innym rozstrzygnięciu dotyczącym indywidualnej sprawy powołuje się na uchylony przepis. Ustalenie w określonym postępowaniu skutków wcześniejszych zdarzeń prawnych i odwołanie się w tym kontekście do przepisów regulujących daną problematykę w przeszłości (w okresie nastąpienia owych zdarzeń) nie oznacza, że przepisy te stanowią w momencie orzekania część obowiązującego porządku prawnego”.

Sąd Najwyższy w treści wspomnianej uchwały ocenił, że mając na uwadze powyższe rozważania, nie powinno budzić wątpliwości, że sporne w tej sprawie przepisy nowelizacji z 2018 r., które doprowadziły do stwierdzenia wygaśnięcia stosunku pracy powoda, nie obowiązują w rozumieniu art. 59 ust. 1 pkt 4 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Po pierwsze, ustawa o służbie zagranicznej, zmieniana nowelizacją z 2018 r., została uchylona z dniem 16 czerwca 2021 r. w związku z uchwaleniem ustawy z 21 stycznia 2021 r. o służbie zagranicznej (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2022 r., poz. 1076 z późn. zm.), a to pozwala uznać, że także akty, które nowelizowały ustawę z 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej, utraciły moc obowiązującą. Po drugie, art. 3 nowelizacji z 2018 r. był przepisem jednorazowym, który wszedł w życie w dniu 3 lutego 2019 r. i wygasł w dniu 5 kwietnia 2019 r., a więc w chwili, gdy wygasły normowane nim stosunki pracy. Przepis ten wywołał skutek trwały w postaci wygaśnięcia stosunku pracy, lecz jednorazowy i nie ma obecnie mocy obowiązującej. Na etapie sporu sądowego, którego podstawę stanowi nieobowiązujący przepis ustawy, nie ma więc możliwości zwrócenia się przez Sąd orzekający na podstawie art. 193 Konstytucji RP z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego. Co więcej, art. 3 nowelizacji z 2018 r. jest jednoznaczny. a jego wykładnia nie prowadzi do możliwości zrekonstruowania więcej aniżeli jednej normy prawnej. Oznacza to, że sąd *meriti* nie ma, o ile

pozbawić go kompetencji zbadania konstytucyjności tego przepisu, de facto możliwości zakwestionowania zgodności z prawem wygaśnięcia stosunku pracy osób zatrudnionych w służbie zagranicznej, jeśli zaistniały przesłanki przewidziane w art. 3 nowelizacji z 2018 r.

Sąd Najwyższy, rozważając dopuszczalność rozproszonej kontroli konstytucyjności ustaw, wziął pod uwagę, że w rozpoznawanej sprawie, o czym była już mowa powyżej, art. 3 nowelizacji z 2018 r. jest przepisem, który utracił moc obowiązującą, a to oznacza, że stosownie do art. 59 ust. 1 pkt 4 oraz ust. 3 ustawy o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym sąd powszechny został pozbawiony możliwości usunięcia wątpliwości co do jego zgodności z Konstytucją przez zwrócenie się na podstawie art. 193 Konstytucji RP z pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego. Przyjęcie zatem stanowiska wyrażanego przez część przedstawicieli doktryny i orzecznictwa, że sądy powszechne nie mają kompetencji do odmowy zastosowania ustawy w oparciu o zasadę bezpośredniego stosowania Konstytucji RP, stanowiłoby *per se* ograniczenie kognicji sądu, a tym samym pozbawiło powoda efektywnej ochrony prawnej. Na taki iluzoryczny dostęp powoda do sądu zwrócił uwagę Sąd pierwszej instancji, wskazując, że jego zakres rozpoznania sprawy zostaje ograniczony do weryfikacji, czy faktycznie powód złożył oświadczenie lustracyjne, o którym mowa w art. 7 ust. 1 w związku z art. 4 pkt 11 ustawy lustracyjnej. W tym kontekście Sąd Najwyższy zauważył, że konieczność zapewnienia pełnej kognicji sądu powszechnego co do faktu i prawa znajduje uzasadnienie w dotychczasowym orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W wyroku z 14 marca 2013 r. w sprawie Oleynikov przeciwko Rosji, skarga nr 36703/04 (LEX nr 1288229), uznano, że w sytuacji, gdy pozwy wnoszone są do sądu, który nie ma pełnej jurysdykcji odnośnie do faktów i zagadnienia prawnego danej sprawy, to w takiej sytuacji możemy mieć do czynienia z odmową dostępu do sądu. Istotne czynniki odnoszą się w tym zakresie do przedmiotu danego postępowania, a więc:

- 1) do tego, czy sąd mógł - nawet w ograniczonym zakresie - odpowiednio poddać kontroli sporne wątki danej sprawy,
- 2) sposobu, w jaki została wydana sporna decyzja oraz
- 3) do zakresu analizowanego sporu.

Prawo do rzetelnego procesu w postaci gwarantowanej przez art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności musi być interpretowane w świetle zasady praworządności, która wymaga, by wszystkim stronom sporu sądowego dostępny był skuteczny środek prawny umożliwiający im dochodzenie swych praw o charakterze cywilnym. Na uwagę zasługuje orzeczenie Trybunału Praw Człowieka z 21 lutego 2008 r. w sprawie *Ravon i inni przeciwko Francji* (skarga nr 18497/03), w którym przyjęto, że w wypadku, w którym jedyna droga odwoławcza od legalności przeszukania, prowadzonego przez urzędników skarbowych stanowiła odwołanie do sądu kasacyjnego, który nie miał kompetencji, aby poddać kontroli ustalenia faktyczne sprawy, to zachodzi brak dostępu do sądu. Mając na względzie konstytucyjne prawo obywatela do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 8 i 45 Konstytucji), Sąd Najwyższy w wyroku z 7 kwietnia 1999 r., I PKN 648/98 (OSNAPiUS 2000 nr 11, poz. 423), w tej sytuacji opowiedział się za samoistnym stosowaniem Konstytucji. Ponadto zasygnalizował, że prawo do sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP przysługuje „w sprawie”, przez co jest zagwarantowane szerzej niż ochrona w sprawach karnych lub cywilnych, wynikająca z regulacji art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, czy też z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zob. też uchwałę Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2001 r., III ZP 28/00, OSNAPiUS 2001 nr 7, poz. 210 z glosą T. Kuczyńskiego, OSP 2001 nr 10, poz. 149).

Sąd Najwyższy we wspomnianej uchwale dostrzegł również, że w rozpoznawanej sprawie (tożsamej ze sprawą niniejszą) występuje przypadek tej formy bezpośredniego stosowania Konstytucji, która w doktrynie nazywana jest stosowaniem kolizyjnym (zob. M. Florczak-Wątor, Komentarz do art. 8 Konstytucji, red. Piotr Tuleja, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz, wydanie II, LEX/el 2021). Ma to miejsce wówczas, gdy dana materia jest regulowana przez przepis konstytucyjny i podkonstytucyjny, ale ich równoczesne stosowanie - z uwagi na nieusuwalną w drodze wykładni sprzeczność, która między nimi zachodzi - nie jest możliwe. W takiej sytuacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego utrwalony jest pogląd, że sąd powinien skorzystać z możliwości wystąpienia z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego (zob. wyrok z 31 stycznia

2001 r., P 4/99, OTK 2001 nr 1, poz. 5). Skoro zatem sąd orzekający został przez ustawodawcę pozbawiony możliwości wystąpienia z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego, to tym bardziej, aby zapewnić jednostce ochronę jej konstytucyjnych praw i wartości, posiada kompetencję do pominięcia przepisu ustawy, gdy uzna go za niekonstytucyjny. Przyjęcie, że na sądzie spoczywa obowiązek zastosowania przepisu, którego zgodność z Konstytucją RP wzbudziła już jego wątpliwości, prowadziłoby do odebrania sądowi pełnej kognicji co do prawa. Na takie wątpliwości co do zgodności z Konstytucją art. 3 nowelizacji wskazują w rozpoznawanej sprawie apelujący, zarzucając, że art. 3 nowelizacji z 2018 r. jest niezgodny z art. 2, art. 24, art. 31 ust. 3, art. 32 i art. 60 Konstytucji RP, ponieważ już z wypowiedzi podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych wynika, że „zastosowanie konstrukcji wygaszania stosunków pracy miało na celu pozbawienie ochrony praw pracowników, gdyż zastosowanie instytucji rozwiązania umowy o pracę skutkowałoby procesami sądowymi przed sądami pracy oraz przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka i potencjalną wypłatą odszkodowań”.

Reasumując swoje rozważania Sąd Najwyższy uznał, że w przypadku, gdy ukształtowany system ochrony prawnej, pozbawia jednostkę prawa do ochrony jej praw i wolności konstytucyjnych w ramach toczącego się postępowania sądowego, w szczególności braku możliwości zgłoszenia przez sąd pytania prawnego do Trybunału Konstytucyjnego na podstawie art. 193 Konstytucji RP, to sąd rozpoznający sprawę w sytuacji, gdy zachodzi sprzeczność pomiędzy przepisem konstytucyjnym i ustawowym nieusuwalna w drodze dopuszczalnych metod wykładni, zobowiązany jest do pominięcia przepisu ustawy, gdy uzna, że jest on niezgodny z Konstytucją RP.

W niniejszej sprawie Sąd drugiej instancji nie dostrzegł w ogóle powyższego problemu i faktu, że wobec braku możliwości zwrócenia się z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego, dokonanie oceny konstytucyjności przepisów prawa zastosowanych w niniejszej sprawie stało się, wobec zarzutów strony powodowej, obowiązkiem sądów powszechnych. Sądy powszechne mają bowiem obowiązek w takiej sytuacji stosować przepisy Konstytucji i dokonywać oceny zgodności przepisów ustawowych z przepisami ustawy zasadniczej, ustawy muszą być

bowiem stosowane w konkretnych sprawach w zgodzie z Konstytucją. W niniejszej sprawie Sąd Okręgowy w ogóle nie rozważył zarzutów niekonstytucyjności przepisów prawa, na podstawie których ustalono wygaśnięcie stosunku pracy powoda, co oznacza, że Sąd drugiej instancji nie rozpoznał wszystkich zarzutów apelacji w zakresie naruszenia prawa materialnego, czym sprawił, że kontrola kasacyjna zaskarżonego wyroku jest w praktyce niemożliwa.

Rozpoznając sprawę ponownie Sąd Okręgowy rozpozna zatem wszystkie zarzuty apelacji, w szczególności te, które zostały przez niego pominięte, a dotyczą oceny konstytucyjności przepisów ustawy z 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów, w wyniku czego dokona oceny, czy przepisy te są zgodne z Konstytucją w zakresie wskazanym w apelacji powoda. Na marginesie należy zaznaczyć, że Sąd drugiej instancji powinien skupić się na dokonaniu oceny, czy w przypadku wspomnianej ustawy przyjęte rozwiązanie, polegające na wygaszeniu stosunków pracy pracowników, którzy zostali objęci jej zastosowaniem, a które to rozwiązanie w sposób istotny ogranicza ochronę pracy tych pracowników, odpowiada podstawowym zasadom Konstytucji, która przewiduje ochronę pracy i czy jest ono proporcjonalne do celu, jaki ma być osiągnięty za jego pomocą.

W związku z powyższym orzeczono jak w sentencji, zgodnie z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

O kosztach orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.